

DILEMA PASIVISM-ACTIVISM ÎN MIȘCAREA NAȚIONALĂ DIN TRANSILVANIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA REFLECTATĂ ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ

Mircea Baron

La sfârșitul secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului al XX-lea în mișcarea națională a românilor transilvăneni se redeschide vechea dilemă privind tactica de urmat în lupta politică prin care să devină viabil un anumit program: pasivism sau activism, chestiune care la Conferința de constituire a Partidului Național Român din Transilvania (P.N.R.) din 12-14 mai 1881 de la Sibiu fusese tranșată în favoarea pasivismului¹.

Există desigur o ciclicitate istorică care poate explica o reluare a acestei întrebări fundamentale, ea fiind însă în fapt rezultatul unor crize profunde de ordin social-economic, politic și cultural care creează un alt cadru, o altă realitate; se formează o nouă generație care își pune alte întrebări și încearcă să găsească alte răspunsuri la gravele probleme cu care se confruntă națiunea română transilvăneană.

Transilvania, inclusă la 1867 în partea maghiară a imperiului dualist austro-ungar continua să rămână un spațiu economic mai puțin dezvoltat decât celelalte părți ale monarhiei. Având un subsol bogat, Transilvania a fost transformată într-o sursă de materii prime pentru celelalte părți ale monarhiei și de debușeu pentru desfacerea produselor finite realizate în partea vestică a imperiului².

Această realitate nu acoperă pe o altă și anume aceea că și Transilvania se integrează în ritmul general de dezvoltare pe care regiunea îl realizează în această perioadă³.

Care este în acest cadru situația social-economică a românilor transilvăneni⁴. În statul ungar trăiau în această perioadă cam 2,8 milioane de români risipiți pe un teritoriu de peste 100000km².

Cam 1,3 milioane din această populație trăia în Ardealul propriu zis, acesta având o întindere de cca.50000km² ⁵. O caracteristică a dezvoltării românilor din Ungaria este cea că cea mai puternică clasă din punct de vedere

---

1. Acceptarea „pasivismului” cu recomandarea unei susținute activități în mijlocul poporului, pentru atragerea lui la obiectivele mișcării naționale (Liviu Maior, Mișcarea națională românească din Transilvania. 1900-1914, Cluj-Napoca, 1986,p.13-15); pentru Banat și părțile ungurene „pasivismul” se decretează la 1887 (Teodor V.Păcășian, Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară, vol.VII, Sibiu, 1913,p.352.

2. Unirea Transilvaniei cu România.1 Decembrie 1918, București, 1970.p.247.

3. Vezi de exemplu: M.A.Lupu și colectiv, Istoria economiei naționale a României, București,1974, p. 216-223; 299-302.

4. Vezi detaliat la:Liviu Maior, op.cit.p.20-41.

5. Ion Slavici, Românii din Ardeal, București,f.a.p.7.

economic era burghezia, ea avându-și originea în procesul de stratificare a țăranimii din mijlocul căreia se trage⁶. Dualismul a adus cu sine o scoatere masivă a reprezentanților poporului român din funcțiile publice. Această situație a obligat burgezia română, pentru că ea era cea care ocupase acele funcții publice, de a găsi o soluție pentru a-și păstra identitatea națională și atunci ea a apelat la profesiunile libere⁷ care îi creau o situație de independență față de organizarea de stat. Acestor juriști, medici, ingineri li se adaugă, profesori și învățători, preoți și funcționari bancari, toți formând o pătură burgeză a cărei forță economică și politică crește, chiar dacă nu va reuși să dețină un rol preponderent în viața economică și politică a Ungariei, ei afirmându-se ca principali conducători ai mișcării politice a românilor transilvăneni.

Merită scos în evidență rolul instituțiilor de credit: bănci și însoțiri economice, în procesul de dezvoltare a poporului român din Ungaria, atât din punct de vedere economic cât și cultural. La începutul secolului al XX-lea existau în Transilvania istorică 122 bănci, din care 34 (27%) erau cu capital românesc, 77 (63%) cu capital maghiar și 12 (10%) cu capital săsesc, dar ca forță financiară băncile românești ocupau locul al treilea cu 18%, în timp ce cele maghiare aveau 54%, iar cele săsești 28%; dintr-un total de 2865 bănci din Ungaria 81 erau românești (2,82%) iar în părțile locuite de români din 1030 de bănci, cele 81 românești reprezentau 7,86%. În perioada 1901-1905 tendința este pozitivă înființându-se încă 33 societăți pe acțiuni și 11 însoțiri și reuniuni, ajungându-se la aproape 150 de instituții de credit românești, ce reprezentau 4% din numărul băncilor din Ungaria și 8% din cele din Ardeal⁹. Ele au reușit să obțină beneficii folosite nu numai pentru satisfacerea intereselor acționarilor și asigurarea băncilor prin fondul de rezervă ci și ajutorării cu scopuri filantropice și culturale¹⁰. Una din menirile acestor bănci a fost aceea de achiziționare a unor loturi de pământ împărțite acționarilor și țăranilor, creind cadrul pentru formarea marii proprietăți funciare românești în Transilvania, la moșiile episcopilor, fundațiilor și unor moșieri ca familia Mocsonyi, adăugându-se moșiile unor directori, președinți sau acționari de bănci. La acestea trebuie adăugată dezvoltarea, și cu sprijinul băncilor, a proprietății agrare mijlocii¹¹.

Această politică economică a reușit să creeze burgheziei românești o situație care îi va permite o accentuată implicare în viața politică. Băncile pătrund în viața politică și pentru a putea supraveghea mai bine sumele de bani pe care le acordau luptei naționale și apoi pentru că mulți dintre oamenii de conducere ai băncilor erau conducători activi ai mișcării naționale. Băncile au fost prin reprezentanții lor promotoare ale politicii activiste, considerând că prin participarea la viața parlamentară puteau influența deciziile majore de natură social-economică, politică și culturală. Este remarcabil faptul că aproape toți deputații români aleși pe listele P.N.R. la 1905 sunt directori, membri în

6. Liviu Maior, op.cit., p.31.

7. Bujor Surdu, Aspecte privind rolul băncilor în consolidarea burgheziei române din Transilvania până la primul război mondial, în, AIIC, v, 1962, p. 181-182.

8. N.N.Petra, Băncile românești din Ardeal și Banat, Sibiu, 1936, p.98.

9. Ibidem, p.99.

10. Ibidem, p. 73-75.

11. Bujor Surdu, op. cit., p. 193-194.

direcțiunile sau avocați ai băncilor, acestea putând exercita prin aportul lor economic o influență decisivă asupra alegătorilor¹². Apoi din rândul acestor bănci iese o întreagă pleidă de funcționari – 581 la mijlocul primului deceniu al secolului al XX-lea¹³, mulții cu studii medii, și care vor fi și ei promotori ai mișcării naționale, mai ales a tacticii activiste.

Un rol important în lupta națională, ca și în conducerea poporului și a reînnoșării sale naționale l-au avut cei 3102 învățători ai școlilor confesionale din Transilvania ca și cei 3858 preoți ortodocși și greco-catolici care constituiau masa intelectualității ardeleni¹⁴. În perioada când statul maghiar cu toată criza accentuată a dualismului nu renunță la ideea unui stat total maghiar, aceștia au fost principala stavilă în calea aspirațiilor maghiare și au reușit, desigur cu multe sacrificii, să iasă victorioși. Alături de aceasta pleiada de învățători și preoți, cei care vor fi de fapt conducătorii mișcării naționale, sunt cei vreo 290 de avocați care având prin profilul meseriei lor o situație de independență față de stat vor putea să se angajeze cu toate forțele în lupta pentru menținerea integrității națiunii române. Apoi mai erau 220 ofițeri și 110 medici români¹⁵.

Mai exista o pătură a țărănimii înstărite, o pătură de mijloc formată prin munca proprie, dar și cu sprijinul financiar a băncilor și care va reuși în unele localități să ocupe funcții în aparatul de stat, fiind primari, notari și având un rol important în lupta națională.

Meseriașii mici și mijlocii care erau la începutul secolului al XX-lea în jur de 4000 (1,22% din totalul meseriașilor din Ungaria)¹⁶, au desfășurat totuși o activitate intensă, mai ales în mediul sătesc. Pentru a putea rezista ei s-au organizat în reuniuni meșteșugărești care, fapt important, aveau pe lângă un rol economic și unul politic și cultural¹⁷. Odată cu dezvoltarea industrială asistăm și la formarea proletarietului modern de fabrică, nu foarte numeros în rândul românilor.

Marea masă a poporului român o reprezintă țărănimea săracă, cu proprietăți până la 5 ha sau chiar sub 2,5 ha, sau lipsiți total de pământ¹⁸.

Vedem deci că exista o structură a populației care reflectă și un anumit stadiu de dezvoltare ca și o anumită stare economică a societății românești în cadrele dualismului. Era imperios necesară o luptă pe multiple planuri: economic, politic, cultural spre a îmbunătăți o asemenea stare. Schimbarea acestei realități economice era în consonanță și cu o altă necesitate: aceea de a menține identitatea națională a poporului român din cadrele monarhiei austro-ungare.

12. Ibidem, p. 199.

13. Liviu Maior, op. cit., p. 36.

14. Ibidem, p. 35.

15. Ibidem, p. 36.

16. Ibidem, p. 37.

17. V. Vesa, Aspecte ale activității cultural-politice a burgheziei române din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în Acta MN, 3, 1966, p. 542.

18. Șt. Pascu, C.C. Giurescu, I. Kovacs, L. Vajda, Unele aspecte ale problemei agrare în monarhia austro-ungară la începutul sec. al XX-lea (1900-1918), în, Destrămarea monarhiei austro-ungare. 1900-1918, București, 1964, p. 33-34.

19. I. Rusu-Abrudeanu, V. Stoica, Habsburgii, ungurii și românii, București, 1915, p. 126, 134.

Noile forțe și noile realități impuneau diversificarea formelor și mijloacelor de expresie politică.

Lupta între cele două curente se redeschide în a doua jumătate a deceniului ultim al secolului al XIX-lea și se va încheia cu victoria curentului „activist” odată cu Conferința Națională din 10 ianuarie 1905 de la Sibiu (convocată ca o Conferință electorală-n.n.) și cu participarea la alegerile parlamentare din ianuarie-februarie 1905. Trebuie să arătăm că în toată această luptă care se va duce în mișcarea națională în chestiuni de tactică și program nu s-a pus nici un moment problema schimbării țelului – acela al realizării unității naționale și al cererii unui corp național unitar în cadru monarhiei și pentru moment menținerea ființei naționale a poporului român din țările coroane Sfântului Ștefan, ci disputa care a avut loc a privit numai mijloacele care să fie folosite pentru a ajunge la scop.

Criza care izbucnește în mișcarea națională la sfârșitul secolului al XIX-lea este urmarea firească a unor frământări pe tema amintită, pentru că este știut faptul că încă din anii '60 ai secolului al XIX-lea, ca și la înființarea PNR în 1881 și mai ales la Conferința de la Miercurea din 1869 mulți au fost împotriva ideii de pasivitate care s-a decretat aici conform dorinței majorității.

Nu era o unitate de vederi pentru că erau elemente în mișcarea națională care prin poziția politică pe care o ocupau în statul maghiar nu putea să fie fermi în a susține politica de pasivitate, cum era cazul Mitropoliei ortodoxă și greco-catolică, ca și a unor slujbași ai statului. Dar criza izbucnește în momentul în care apar oameni hotărâți, propagatori ai „activismului”, și care vor să se afirme pentru a-și apăra și propriile interese economice și politice și implicit pe cele ale nației lor.

Situația devine favorabilă curentului activist odată cu experiența nereușită a „Memorandumului”.

Era clar că politica de așteptare nu a dat rezultate și atunci se impunea de la sine ideea că numai printr-o activitate susținută în parlament, în adunările comitatense, se poate obține o parte a revendicărilor. Criza care se va produce prin despărțirea mișcării în două curente distincte, va antrena personalitățile cele mai marcante ale vieții politice românești atât din Transilvania cât și din România.

Ea a fost grăbită de măsurile ministrului de interne al guvernului maghiar condus de Wekerle Sandor, A.Hieronymi din 6 iunie 1894, 7 decembrie 1894, 6 ianuarie 1895²⁰, privind dizolvarea și interzicerea activității PNR, lucru care făcea imposibilă și convocarea Conferințelor naționale în care să poată fi discutată situația românilor și măsurile ce se impun; de iritarea produsă între cei care au fost închiși în procesul „Memorandumului”, în special Ioan Rațiu, care văd că încep să piardă controlul asupra partidului și a ziarelor acestuia; se crease impresia că în timp ce unii se sacrifică, alții stau la București și profită pentru a conduce singuri partidul, acuzați fiind mai ales E.Brote și I.Slavici căzuți sub influența lui D.A.Sturza, conducător al Partidului Național Liberal din

20. Teodor V.Păcățian, op.cit,VII,p.673-675.

România²¹. Publicarea în „Tribuna” a unor fragmente din cuvântarea ținută de A.D.Sturza la 25 septembrie 1894 în sala „Orfeu” din București în care dezvăluie ajutoarele acordate de conservatori mișcării naționale din Transilvania²² va duce până la urmă la ruptura care va împărți PNR în două: pe de o parte adepții „pasivismului” grupați în jurul lui dr. Ioan Rațiu, Alexandru Mocsonyi, dr. Aurel Mureșanu la care se raliază și Aurel C.Popovici și pe de altă parte cei ce treptat vor da naștere curentului „noului activism” ce se va afirma în primii ani ai secolului al XX-lea: Eugen Brote, Vasile Mangra, Vasile Goldiș, Ștefan Ciceo-Pop, Gheorghe Bogdan Duică, și a căror mentor va fi părintele Vasile Lucaciu.

Odată cu ruptura care se produce în mișcarea națională și fomarea celor două grupări începe să se pună accentuat problema schimbării tacticii partidului.

Întreaga perioadă de după 1897, dar mai ales perioada 1900-1905, de care ne ocupăm predilect în studiul de față se va caracteriza prin lupta susținută de idei între cele două principii sub care trebuie dusă lupta națională.

Care erau motivele invocate de fiecare tabără în susținerea propriei linii de conduită?

Când au proclamat în cadrul PNR la 1881 pentru Transilvania și la 1887 pentru Banat și părțile ungurene pasivismul, românii credeau că neparticiparea la alegeri și chiar la mișcările electorale pentru Dietă va da de gândit maghiarilor și lumii europene care trebuiau să vadă în această neparticipare urmarea unei situații de fapt. Neparticipând la alegeri, implicit ei nu voiau să recunoască situația creată Transilvaniei după 1867 prin pactul dualist și căutau să fie cosecvenți programului de la 1881 care arată că trebuie luptat pentru recăștigarea autonomiei²³; considerau că românii nu au ce căuta în Dietă datorită politicii discriminatorii pe care statul maghiar o ducea față de români chiar și pe terenul luptei parlamentare; în statul maghiar existau două legi electorale, cea pentru Transilvania prevăzând un cens mai mare decât pentru restul țării și pe care românii mai slab dezvoltați economic nu puteau să-l realizeze; la aceasta se mai adăuga și o arondare total diferită de realități a cercurilor electorale, ungurii folosind în favoarea lor lipsa mijloacelor de comunicație, centru de votare fiind fixat de obicei în localități cu populație majoritar maghiară.

Iar apoi când se alegeau autoritățile făceau tot posibilul ca românii să cadă, prin măsluirea voturilor, presiuni fizice și morale, cumpărarea de alegeri. Chiar în cadrul comitatelor pentru ca să-i pună pe români în minoritate, guvernul a introdus votul viril dându-le celor mai impuși dreptul de a intra în congregație fără a fi aleși, iar pentru intelectuali impozitul se socotea îndoit pentru a putea intra; viriliștii de altfel erau în număr egal cu reprezentanții aleși²⁴. Decretând pasivismul, adică neparticiparea la lupta parlamentară, fruntașii românilor nu au socotit ca întreaga luptă politică trebuie abandonată și că

21. L.Boia, Contribuții privind criza PNR și trecerea de la pasivism la activism(1893-1905), Studii, tom 24, 1917, nr.5.p.966.

22.L.Bolezan, Contribuții la studiul vieții politice a Transilvaniei în anii 1895-1898, AIIC , XII, 1970, p.33.

23. Teodor V.Păcălțian, op.cit,VII,p.33.

24. I.Slavici, op.cit.,p.113.

românii trebuie să se abțină de la orice activitate îndreptată spre susținerea economică, politică și culturală a nației. Participarea în activitatea congregațiilor comitatense, în activitatea de stat a Transilvaniei ca funcționari (120 funcționari superiori(5,4%) și 254 funcționari în orașe și județe(7,4% erau români)²⁵, la alegerile pentru dietă ca alegători sau chiar aleși pe listele partidelor maghiare sunt elemente care arată că nu se poate vorbi de un pasivism absolut. Apoi realitățile, altele decât la 1881 impuneau o reevaluare a avantajelor și dezavantajelor acestei politici cu toate motivele întemeiate invocate în susținerea unei asemenea orientări. Pasivismul își pierde treptat aderenții și susținerea logistică în teritoriu, și practic după moartea la 23 noiembrie/16 decembrie 1902 la Sibiu, a lui Ioan Rațiu, nu mai reușește să oprească impunerea celeilalte direcții de acțiune, activismul.

Faptul că adepții tacticii activiste vor reuși să-și impună punctul de vedere de abia în 1905 se datorește rolului jucat încă de Ioan Rațiu în mișcare, faptul că nu au fost consecvenți în totalitate, iar în anumite momente când ar fi putut acționa, ca de exemplu alegerile parlamentare din 1901, ei s-au supus majorității care decreta pasivismul, aceasta pentru a nu strica solidaritatea care în această perioadă era o vorbă aruncată în ochii lumii, fără ca ea să existe de fapt.

Activismul, deci participarea la lupta electorală și parlamentară, și deci o activitate susținută pe toate tărâmele economice și politice, nu venea acum decât să consemneze o stare de fapt. Dacă pentru transilvăneni pasivismul a fost impus de anumite situații obiective, pentru românii din părțile bănățene și ungurene el nu a însemnat niciodată o soluție prea fericită.

Apoi una din marile instituții ale românilor, biserica, atât cea ortodoxă cât și cea greco-catolică nu a fost adeptă convinsă a pasivismului pentru că preoții primeau ajutoare de stat, iar Andrei Șaguna și mai târziu Miron Romanul, la 1892, aveau o altă filosofie politică.

Trecerea la activism impunea și o situație delicată și anume recunoașterea sistemului dualist, situație ce ar fi cerut de la sine modificări ale programului de la 1881, mai ales punctele 1 și 9, puncte prin care românii declarau că nu recunosc sistemul creat la 1867. Am arătat că dezvoltarea capitalistă a monarhiei duce și la dezvoltarea economică, dacă nu accentuată totuși destul de pronunțată a poporului român. În special burghezia, și mai ales cea bancară este cea care profită de această dezvoltare. Ori în acest stadiu ea vede că nu are posibilitatea să-și apere interesele în cel mai important for al statului, în Dietă.

Băncile se așează în fruntea acestei lupte: dau o pleiadă de funcționari care s-au aliniat în lupta politică pentru drepturile politice ale românilor; subvenționează consistent mișcarea națională; consideră că numai o politică parlamentară activă ar fi ajutat la apărarea intereselor lor economice în statul maghiar, nerecunoașterea dualismului punând o stavilă în calea alinierii băncilor românești la sistemul economic al monarhiei²⁶.

25. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, p.289.

26. B. Surdu, op.cit, p.198.

În același timp burghezia română dispunea de o generație tânără, cu studii superioare aprofundate, mai ales avocați care erau capabili să ducă o luptă parlamentară, pe terenul înfruntării verbale, iar tribuna parlamentului era considerat locul potrivit pentru a expune suferințele și problemele poporului român și a atenționa Europa asupra lor.

Se cerea din partea acestei generații tinere și tumultuoase o acțiune energică ca să nu mai fie nevoiți să privească cum se judecă „de nobis sine nobis”, cum se aduc legile și dispozițiile pentru înfrângerea românilor cu toate protestele lor și în spiritul acestui activism se cere să ia armele în mână și să pornească la luptă energică pe toate terenurile²⁷. Nu trebuie omis nici faptul că la începutul secolului al XX-lea sistemul dualist intrase în criză. Ungurii care încă de la constituirea sa nu l-au agreat, încearcă acum în spiritul ideii lor de stat unitar să obțină anumite avantaje politice și economice pe care considerau că le merită, avantaje pe care împăratul Franz Iosif refuză să le acorde, susținând pe mai departe sistemul său feudal de stat și de putere. În această fază a crizei, românii văd o posibilă destrămare a sistemului și atunci activismul ar fi bine venit pentru că i-ar fi găsit pe români în plină luptă politică și în Dietă, acolo unde s-ar fi hotărât soarta acestei organizări politice. Chiar dacă formal românii ar fi trebuit să renunțe la punctul privind autonomia Transilvaniei, atunci când s-ar fi ivit prilejul, activiști nu ar fi ezitat să lupte pentru această autonomie, sau dacă ar fi fost posibil să lupte pentru unirea întregii națiuni române cum se va întâmpla la 1918.

Este dificil de cuantificat reușitele, contribuția la succesul mișcării naționale. Se poate vorbi de o aplecare spre idealism a generației pasiviste și de un anumit spirit mai pragmatic al celei activiste. Fiecare generație a fost importantă, fiecare tactică a fost posibilă și necesară într-o anumită perioadă și fiecare curent și-a justificat existența prin realizările care au netezit drumul afirmării conștiinței naționale a poporului român. Putem spune că perioada 1900-1905 se caracterizează printr-o luptă ascuțită de idei, între cele două curente. Ca orice mișcare politică și lupta românilor transilvăneni a avut sprijinul unor ziare.

Presa va fi și în aceste momente importante ale destinului românesc un element de cataliză, având un rol important în a informa, a polemiza, a stimula, contribuind decisiv la afirmarea unor concepte, la direcționarea atitudinii și comportamentului politic a unor largi categorii sociale. Ioan Lupaș consideră că „aceste ziare ce-și manifestă intrasigența în lupta politică națională și în lupta politică națională și în afirmarea unor concepții morale au contribuit să dea poporului român din Ardeal o intensivă educație cetățenească, făcându-l conștient de drepturile și datoritiile sale ca factor activ în viața de stat”²⁸.

Există în primii ani ai secolului al XX-lea o presă transilvăneană variată, în jur de 25 publicații, acoperind un evantai larg de domenii și aspecte ale realității social-economice, politice și culturale și adresându-se unor categorii

27. I. Rusu-Abrudeanu, V. Stoica, op.cit., p.169.

28. I. Lupaș, Începuturile și epocile istorice ale ziaristicii românești ardeleni, în, Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardeleni, Sibiu, 1926, p.24.

largi de cititori²⁹. Ea apărea în diferite orașe ale Transilvaniei ca Sibiu, Arad, Orăștie, Oradea, Blaj, Șimleu, Brașov, Cluj și Banatului: Timișoara, Lugoj, Caransebeș ca și la Budapesta acoperind în acest fel cea mai mare parte a teritoriului locuit de români³⁰. Dar cea care ne interesează în cazul de față este presa cu o pronunțată conotație politică înregimentată mai mult sau mai puțin curentelor ce se manifestă în mișcarea națională. În jurul acestora se grupau adepții celor două curente, iar ziarele erau folosite pentru lupta de idei. Lăsând la o parte spiritul polemic, câteodată lipsit de obiectivitate, trebuie să arătăm că aceste ziare au avut un rol important în procesul clarificării ideologice a multor grupuri sociale românești. Ele au reușit să strângă în jurul lor forțe politice importante care îmbrățișeau crezul pe care aceste ziare îl propagau. La ele au colaborat cele mai proeminente figuri politice și culturale ale românilor. Succesul curentului activist rezida și din faptul că în confruntarea de idei care s-a produs a dispus de o presă puternică, la care au activat oameni pricepuți în acest domeniu și care au știut prin cuvinte meșteșugite să insuflă poporului încrederea în ideea pe care o susțineau. Nicolae Iorga va spune cu admirație de altfel-este drept referindu-se la „Tribuna” de la Sibiu că „se întemeiasă o școală gazetărească cu mult mai bună decât cea de la noi” (din România-n.n)³¹.

Analizând ziarele cu o mai accentuată conotație politică trebuie spus că ele nu au avut toate aceeași importanță în mișcarea națională. Unele erau de o întindere mai mică căutând să oglindească aspecte din regiunea unde apăreau, altele nici nu dispuneau de fonduri prea mari pentru a se susține. Unele au apărut o perioadă scurtă de timp și cu un program destul de confuz cum era cazul ziarului „Activitatea” din Orăștie al dr. Aurel Muntean.

Nu trebuie eludată situația șubredă din punct de vedere economic a acestor publicații, datorată atât politici demolatoare a autorităților maghiare, cât și faptului că în dezinteresul unora pentru mișcarea națională și a neînțelegerii rolului presei în viața unei societăți aceștia uitau să plătească până și abonamentele. De aceea ele se raliau sau apăreau datorită interesului unor bănci, ca „Victoria” Arad, „Ardeleana” Orăștie, a unor întreprinderi ale românilor ca de exemplu „Tribuna” care era proprietatea „Institutului Tipografic” din Sibiu, sau a celor două biserici românești.

Legea presei era foarte drastică și ziarele trebuiau să plătească o cauțiune pentru a putea să apară. Pentru că erau ziare politice și pentru că temperamentul latin izburca uneori violent în apărarea unor adevăruri pe care maghiarii căutau să le denigreze se întâmpla de multe ori ca acestor ziare să le fie intentate procese de presă pentru articolele politice publicate în paginile lor.

29. vezi de exemplu: I. Lupaș, op.cit.; Onisifor Ghibu, Ziaristica bisericească la români, Sibiu, 1910; Dr. Sebastian Bornemisa, Gazetele populare din Transilvania și Banat, Cluj, 1939; V. Popeangă, Presa pedagogică din Transilvania, București, 1966; Livia Grămadă, Presa satirică românească din Transilvania. 1860-1918, Cluj, 1974; Dr. Aurel Cosma jr., Istoria presei române din Banat, vol. I, Timișoara, 1932; Olimpiu Boitoș, Periodice ardeleni în răstimp de o sută de ani, Cluj, f.a.

30. Vezi prezentarea sintetică a acestor publicații la Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste), tom. I. 1820-1906, București, 1913; George Baiculescu, Georgeta Raduică, Neonila Onofrei, Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste), tom. II. 1907-1918, București, 1969.

31. N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II, București, 1915, p. 247.

Când cel incriminat era un redactor al ziarului, atunci ziarul plătea spesele de proces și amenda tocmai din acea cauțiune a ziarului, și cum de multe ori acea cauțiune era averea ziarului se întâmpla ca în cazul „Tribunei” din Sibiu să fie nevoit să-și sisteze apariția.

Cele mai importante ziare politice din perioada 1900-1905 considerăm că au fost: „Tribuna” de la Sibiu, „Tribuna Poporului” de la Arad, „Libertatea” de la Orăștie.

Le considerăm cele mai importante, pentru că în jurul lor s-au grupat personalitățile cele mai proeminente ale celor două curente. De altfel în funcție de apartenența la unul sau la altul din aceste ziare putem considera că există în mișcarea națională în această perioadă trei grupări: „Grupul Arad”, „Grupul Orăștie”, ambele activiste³², și „Grupul Sibiu”, de orientare pasivistă. Erau grupările cele mai bine conturate, mai clare în idei și care au desfășurat activitatea cea mai susținută. Celelalte ziare transilvănene s-au raliat ca idei, uneia sau alteia dintre cele două curente.

Unul din ziarele cele mai importante al românilor transilvăneni din această perioadă este „Tribuna” de la Sibiu.

Ziarul al cărui prim număr apare la 14/26 aprilie 1884 și a cărui articol program îl iscălesc 10 oameni printre care Eugen Brote, D. Manole, Ion Slavici, apare ca o reacție a generației tinere din partid grupată în jurul vicarului Nicolae Popea față de politica mitropolitului Miron Romanul ce se îndepărta de programul PNR³³. Ei veneau de la „Telegraful Român” și sub redacția lui Ion Slavici format la „Convorbiri literare” voiau să dea ziarului inițial o direcție literară. Pentru a susține o asemenea întreprindere a fost adunat capital cu ajutorul căruia s-a înființat „Institutul Tipografic” în editura căruia a apărut „Tribuna”³⁴. N. Iorga în „Istoria Presei române” introduce „Tribuna” în capitolul „ziarul de opinie publică” și spune despre această publicație că a lăsat „urme de neuitat, nu numai în jurnalistică românească de peste munți, dar în întreaga dezvoltare a presei politice și culturale românești, „Tribuna” izbutise nu numai să învieze activitatea PNR, dar în același timp să apropie de popor ceea ce nu făcuse până atunci nici una din foile de la noi și anume de poporul la sate, până la ultimul plugar cu cunoștiință de carte, predicția națională”³⁵.

Va fi principala „tribună” politică a PNR până la „Memorandum” și imediat după, cu o largă audiență, ceea ce se reflectă în faptul că la un moment dat va avea în jur de 3000 de abonați³⁶.

După criza izbucnită în PNR, atât ziarul cât și „Institutul Tipografic” trec prin mâna lui Ioan Rațiu ca președinte al partidului³⁷, și „Tribuna”, rămâne principalul ziar pasivist.

Dar odată cu începutul luptei politice din interiorul PNR, „Tribuna” începe să-și piardă din abonați și va fi nevoită până la 28 aprilie 1903 datorită greutăților

32. Această dihotomie o întâlnim și la: Liviu Maior, op.cit.

33. O. Boitoș, Înființarea ziarului „Tribuna” și rolul lui Slavici, în, Almanahul presei românești pe 1926, Cluj, p. 175-178.

34. I. Slavici, „Tribuna” și Tribuniștii, București, 1896, p. 24-31.

35. N. Iorga, Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916, București, 1922, p. 153-154.

36. I. Slavici, Zbuciumări politice la românii din Ungaria, București, 1911, p. 22.

37. Idem, „Tribuna și tribuniștii” p. 84-85.

financiare să-și anunțe dispariția³⁸. Cauzele dispariției „Tribunei” sunt multiple; ele cuprind condiții obiective și subiective. În primul rând restrângea numărul de abonați în condițiile în care curentul activist căpăta tot mai mulți adepți. Apoi, fără a minimaliza meritele redactorilor de la „Tribuna”, trebuie să arătăm că ei nu erau de valoare unor Ion Slavici, Eugen Brote, Ion Rusu-Șirianu. Elie Daianu și Constantin Diaconovici aduși de dr. Ioan Rațiu de la „Drapelul” din Timișoara făceau parte din aripa modernă a mișcării³⁹, iar Teodor V.Păcățian, valoros, părăsește și el „Tribuna” în 1901⁴⁰, lăsând descompletată redacția. Și apoi nu în ultimă instanță trebuie să acuzăm de dispariția „Tribunei” autoritățile statului maghiar care s-au folosit de orice prilej pentru a crea dificultăți ziarului. Creșterea cauțiunii pentru aprobarea apariției ziarului în 1900⁴¹ și mai ales procesele de presă și sentințele acordate au fost hotărâtoare pentru soarta „Tribunei”. Într-o perioadă de 10 ani cuprinsă între 1893-1903 „Tribuna” a plătit 56918,54 coroane pentru călătorie și întreținerea celor condamnați la închisoare, amenzi și spese de proces, iar redactorii ziarului au stat în temniță pentru articolele publicate 204 luni, adică 17 ani⁴². În primul număr din 16/29 aprilie 1903, în articolul „către cititorii noștri”, amintind dispariția ziarului, se face o confesiune de credință care sintetizează în fapt aspirațiile și căutările unei generații care s-a pus în slujba luptei naționale românești.

„1. Adevărul poliglotiei acestui stat, ideea autonomistă și alipirea către tron, principiile politice fundamentale reprezentate de ziarul nostru au fost pentru lupta noastră de 20 ani totdeauna stelele conducătoare.

2. Nu vom renunța niciodată să proclamăm aceste principii în viitorul nostru și interesele nației noastre comune și ale monarhiei întregi...”⁴³.

Cert este că odată cu dispariția „Tribunei”, dispărea cel mai puternic reazem al politicii pasiviste și aceasta, coraborată cu dezorientarea din rândul pasiviștilor după moartea, în decembrie 1902, a lui Ioan Rațiu, va face ca activismul să triumfe în 1905.

Diracția fundamentală de acțiune a ziarului ca și a grupării pasiviste este sintetizată în două articole scrise de către dr. Ioan Rațiu și de către convinsul pasivist, Alexandru Mocioni. Dr. Ioan Rațiu în articolul său⁴⁴ publicat ca răspuns la o întrebare a lui Ion Rusu-Abrudeanu în „Revista Ilustrată” din București, arată că nu cunoaște pe deplin voința întregului partid, neputându-se convoca o Conferință Națională, dar că zvonul părăsirii pasivității este eronat.

El prezintă care au fost motivele care au dus la adoptarea pasivității: românii nu le-a convenit sistemul de guvernare care a pus puterea în mâinile unei singure națiuni aflate în minoritate care a forțat maghiarizarea; iar trimiterea a 30-40 deputați în parlament nu rezolva problema, mai mult s-ar recunoaște ca

38. Tribuna, XX, 16/29 aprilie 1903, nr.70, p.1.

39. L. Botezan, op.cit., p.227.

40. Tribuna, XVII, 17/30 decembrie 1900, nr.241., p.1.

41. Ibidem, 15/27 februarie 1900, nr.35, p.1

42. Ibidem, XX, 10/23 aprilie 1903, nr.66, p.1.

43. Ibidem, 16/29 aprilie 1903, nr.70, p.1.

44. Ibidem, 23 februarie/5 martie 1901, nr.33, p.129.

legală situația existentă; în al doilea rând faptul că unirea Ardealului cu Ungaria s-a făcut fără consimțământul românilor, iar legea electorală, împărțirea cercurilor electorale și desfășurarea alegerilor crează o situație prohibitivă pentru români. Ioan Rațiu nu neagă existența curentului activist, dar îi consideră pe adepți niște carieriști, fără șanse în alegeri în fața românilor reprezentând partidele maghiare. Acceptă ideea că împrejurările pot aduce motive care să impună ieșirea din pasivitate, dar că până atunci românii trebuie să rămână la rezistența pasivă așa cum a hotărât Conferința din 1881. Credem că în aceste momente octogenarul dr. Ioan Rațiu nu se mai gândea acut la problemele majore ale mișcării, sau nu a mai putut găsi soluții acceptabile pentru continuarea luptei. Dr. Ioan Rațiu ajunge să-l invoce pe D-zeu, sperând ca acesta să-l ajute să ducă la bun sfârșit lupta și speră de asemenea, ca totdeauna, în sprijinul fraților de peste Carpați.

Cea de-a doua luare de poziție aparține lui Alexandru Mocioni. Și el răspunde la întrebările puse de Ion Rusu-Abrudeanu afirmând că este pentru rezistența pasivă. Susține un mare adevăr și anume că trebuie sprijinite bazele de drept ale organizării politice, a PNR, căci fără organizare politică nu se face politică națională⁴⁵.

Alexandru Mocioni reiterează aceste idei și într-un articol publicat în mai 1902 plecând de la luarea în discuție a noului curent al activismului, despre care credea la început că tot se va pierde în nisip. Negând la activiști consecvența între vorbe și fapte, între lozinci și propuneri concrete, Alexandru Mocioni arată că părăsirea pasivității ar duce la o revizuire a programului de la 1881, ori consideră autorul, „astăzi la noi nici vorbă nu poate fi de o acțiune politică cu oarecari sorti de izbândă”. Luând exemplul Conferinței Naționale a PNR din 1892 care a constatat imposibilitatea pentru toți românii de a participa la lupta parlamentară datorită sistemului electoral, Alexandru Mocioni este categoric în a afirma că și în momentul respectiv cea mai eficace politică națională este cea a rezistenței pasive⁴⁶.

În acest spirit se abordează în coloanele publicației problema tacticii, atitudinea față de alegerile din 1901 și de participarea românilor, creșterea vizibilă a influenței curentului activist.

Încă din aprilie 1900 în articolul, „Nu vor intra”, se susține privind viitoarele alegeri, că pentru grupul din jurul „Tribunei” sunt decisive hotărârile conferințelor naționale din trecut și cei ce le desconsideră (aluzie la grupul arădean-n.n) nu mai fac parte din partid⁴⁷. În același spirit într-un alt articol, „Parlamentul maghiar”, se arată că „suntem în pasivitate cu acest parlament maghiar. Nu vrem să conlucrăm la lucrările lui, nu vrem nimic comun cu creațiunile lui...Ușa parlamentului s-a închis pentru noi ca reprezentanți ai românilor și totuși sunt printre noi unii care vor să intre în acest parlament ... dacă lasă afară stindarul programului național sau scot ce e mai esențial din el”⁴⁸. Și de aceea „Tribuna” susține că cei care nu vor să rămână pasivi să-și

45. Ibidem, 27 martie/9 aprilie 1901, nr. 58, p. 229.

46. Ibidem, XIX, 25 aprilie/8 mai 1902, nr. 75, p. 1; 27 aprilie/10 mai 1902, nr. 76, p. 1.

47. Ibidem, XVII, 13/26 aprilie 1900, nr. 74, p. 1.

48. Ibidem, XVIII, 10/23 ianuarie 1901, nr. 6, p. 21.

creeze un partid nou⁴⁹. Publicația va prezenta desfășurarea alegerilor parlamentare din septembrie- octombrie 1901 scoțând în evidență participarea românească, atât ca alegători și ca deputați și trăgând concluzia că solidaritatea românească proclamată într-o adunare ulterioară la Sibiu, nu fusese respectată. Adoptându-se un ton mai moderat ziarul crede în necesitatea începerii unor discuții serioase, fără patimă, și în solidaritatea românească, pentru a reuși în activitatea politică⁵⁰.

Interesant este și faptul că se insistă pe necesitatea unei activități intense în Congregațiile Comitatense, considerând alegerile membrilor municipali din comitate ca de o importanță deosebită în lupta politică. "Dorința noastră este de a începe pretutindeni lupta în comitate ca să mișcăm poporul în direcția națională, făcând noi înșine cu el împreună școală politică. Fiind românii opriți a face conferință națională și fiind în pasivitate față de parlament nu avem altă ocazie de a face școală politică decât în comune și comitate"⁵¹.

Ziarul consideră de asemenea că este necesară organizarea internă a partidului, dispunând de aceeași oameni și încercând ca fiecare grupare să înțeleagă elementele pozitive din poziția celui alt⁵², iar dacă acest lucru nu se va putea întâmpla se crede că nu există o altă cale decât aceea ca „noua direcție” ce s-a pornit cu scopul de a determina PNR la o activitate parlamentară și care se manifestă prin articole din presa de la Arad și Orăștie în special ale lui Vasile Goldiș și dr. Aurel Vlad, să-și înființeze un nou partid⁵³. Este până la urmă un semn al incompatibilității dintre cele două grupări și-o afirmare finală tranșantă a faptului că „Tribuna” și cei din jurul său rămân în cadrele pasivismului decretat la 1881.

Un alt ziar al românilor transilvăneni tot de orientare pasivistă era „Drapelul” din Lugoj. A luat naștere în urma inițiativei dr. George Dobrin, avocat din Lugoj și cu sprijinul material și moral al fruntașilor naționali, dr. Petru Tepeneag, avocat în Vinga și Ion Roșu, avocat în Biserica Albă.

Ziarul s-a tipărit sub conducerea unui comitet executiv în tipografia Carol Traunfellner din Lugoj de două ori pe săptămână, iar din 1902 de trei ori pe săptămână, având ca proprietar și editor pe dr. Valeriu Branisce, iar ca redactor responsabil pe dr. Corneliu Jurcă⁵⁴. Primul număr a apărut la 1/14 ianuarie 1901 purtând subtitlul de „organ național politic” și având ca program lupta pentru izbânda programului PNR și apărarea tuturor intereselor românești ale Banatului⁵⁵ și se va tipări fără întrerupere până în 1920 când își încetează activitatea.

Dr. Valeriu Branisce care a condus gazeta până în februarie 1918 va face din aceasta „...o adevărată tribună de afirmare și manifestare românească, de

49. Ibidem. 18/31 ianuarie 1901, nr. 12, p. 45.

50. Ibidem, XIX, 16/29 ianuarie 1902, nr. 10, p. 1

51. Ibidem, XVIII, 11/24 octombrie 1901, nr. 188, p. 749.

52. Ibidem, XIX, 19 decembrie 1902/1 ianuarie 1903, nr. 233, p. 1.

53. Ibidem, XX, 9/22 ianuarie 1903, nr. 4, p. 1.

54. Dr. Aurel Cosma jr., op.cit, p. 96-87.

55. Ibidem, p. 87.

la care își rosteau crezul lor național aproape toți intelectuali români din Banat⁵⁶.

Se apreciază că stilul, concepția și materialul redacțional făceau din „Drapelul” o gazetă scrisă mai mult pentru intelectuali decât pentru popor. Au scris regulat la „Drapelul” dr. Alex. Mocioni (care de altfel a dat 4000 florini, iar Antoniu Mocioni 8000 florini pentru susținerea ziarului) dr. Corneliu Jurca, dr. George Dobrin, dr. P. Barbu, Ioan Vidu, Coriolan Brediceanu, dr. Gh. Popovici, etc⁵⁷.

Valeriu Branisce, adept politic al lui Alexandru Mocioni, intitulându-se chiar „mocionist”, considera că cei grupați în jurul „Drapelului” sunt pasiviști din tactică și nu din principiu ca vechii pasiviști ardeleni ținând la dreptul politic ardelenesc de la 1863-1865⁵⁸. De altfel în „Articolul program”, publicat în primul număr al ziarului⁵⁹, Valeriu Branisce declară că un grup de prieteni în principii, aderenți necondiționați ai PNR au convenit să fondeze, în Lugoj, un organ de publicitate națională, independent și strict pe baza programului național de la 1881, și că în fața amortirii care s-a produs în mișcarea națională în ultimii ani vor căuta metode noi de luptă, fără însă să rupă cu trecutul politic pasivist. Pentru realizarea unui progres în lupta politică a românilor, Valeriu Branisce dorea să ducă o asemenea activitate, spunea el, care să aibă ca rezultat împăcarea comitetului național al PNR spart, lucru pe care recunoaște cu regret, nu a reușit să-l obțină⁶⁰. Valeriu Branisce pe lângă orice tendințe pasiviste manifestate în atitudinea sa politică, a fost mereu convins de necesitatea unei organizări politice ferme a românilor, și că numai după organizarea acestui partid puternic considera el că este posibilă și necesară o rediscutare a tacticii care trebuia urmată⁶¹. Iar această rediscutare a tacticii nu poate fi pusă pe tapet, spune Branisce, pentru că prin ordonanțele lui Hieronymi, PNR nu a mai putut convoca nici o conferință care să se pronunțe asupra tacticii partidului⁶². Pentru a nu sparge inexistența, dar afișata solidaritate a partidului, Valeriu Branisce cere să se păstreze neatinse concluziile vechilor Conferințe ale PNR, iar celor care refuză să le mai recunoască li se neagă calitatea de membri ai partidului pentru că, „nu este scris că toți românii trebuie să aparțină unui singur partid și toți trebuie să procedeze uniform”⁶³. A considerat de altfel Conferința Națională de la Sibiu din 10 ianuarie 1905 nu ca pe o Conferință a PNR, pentru că după el cei care participă sunt deja activați⁶⁴. Și ca o încununare a pasivismului său, Valeriu Branisce va fi printre ultimii dintre oameni politici ai românilor transilvăneni care a părăsit această tactică politică, și aceasta numai în momentul când vede că a rămas solitar într-un ocean prea vast, atunci când „iluzia activistă cuprinsese masele”⁶⁵. El a fost poate cel mai activ dintre pasiviști după moartea lui Ioan

---

56. Ibidem, p. 88.

57. Ibidem, p. 88-89.

58. V. Brăniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972, p. 421.

59. *Drapelul*, I 1/14 ianuarie 1901, nr. 1, p. 1.

60. V. Brăniște, *op. cit.*, p. 419-420.

61. *Drapelul*, I, 21 februarie/6 martie 1901, nr. 16, p. 1.

62. Ibidem, 5/18 septembrie 1901, nr. 71, p. 1.

63. Ibidem, III, 13/26 mai 1903, nr. 56, p. 1.

64. Ibidem, IV, 11/24 septembrie 1904, nr. 106, p. 1.

65. V. Brăniște, *op. cit.*, p. XLII.

Rațiu, privit nu numai din punct de vedere al luptei politice, dar și al activității pe care a depus-o pe plan cultural pentru ridicarea spirituală a poporului român.

În Transilvania mai ființa un ziar cu adânci tradiții în cultura românească, „Gazeta Transilvaniei”, condus acum de marele luptător politic dr. Aurel Mureșanu⁶⁶. Crescut, educat și afirmat în perioada marilor lupte politice pe care românii le-au purtat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îi era greu acum la bătrânețe să mai schimbe ceva din ideile sale. Imobilismul său în materie de idei politice ajunsese să fie un subiect de discuții în rândul ziarelor românești, el considerând programul de la 1881 și pasivismul ca ceva tabu de care nu este permis a se atinge nimeni. Aurel Mureșanu a privit cu suspiciune orice încercare de a schimba tactica partidului și se bucură sincer când găsește oameni care să fie în ton cu principiile sale politice. Publică, ca exemplu, o scrisoare pe care Alexandru Vaida-Voievod o trimisese ziarului vienez „Deutsches Volksblatt” în care arată că la viitoarele alegeri, în lupta pentru mandate, maghiarii vor rămâne singuri ei între ei fiindcă stările actuale fac imposibilă participarea naționalităților la alegeri⁶⁷. Că este un apărător ardent al vechiului program și a tacticii pasiviste, rezultă și dintr-un articol intitulat, „Turnu Vavilonului”, și unde într-un stil polemic, acuză scrisoarea publicată de dr. Ioan Mișu în „Libertatea” din Orăștie⁶⁸, „prin care acesta umblă să încălzească din nou zama stătută și sordidă a așa zisei „revizuirii” a programului nostru național, revizuire pe care o ceruse la 1892 organul („Telegraful Român” – n.n.) inspirat de Mitropolitul de atunci, Miron Romanul”⁶⁹. Aurel Mureșanu va acuza în termeni energici încercarea victorioasă pe care dr. Aurel Vlad, avocat la Orăștie, o face candidând în mai 1903 pentru un loc în parlament. El este dezamăgit de faptul că „tânărul avocat” a pornit înainte lăsând pe bătrâni și sfaturile lor „în plata Domnului” și că „mână în mână cu cei de la Arad a ajuns a pleda pentru ciuntirea programului național”⁷⁰. Pentru această participare, și mai ales pentru faptul că dr. Aurel Vlad a declarat că nu poate primi întregul program al partidului, respectiv p.1 al acestuia privind autonomia, dr. Aurel Mureșanu îl consideră scos din rândurile partidului⁷¹.

Aceeași atitudine de respringere față de orice tendință ce ar fi pus în cauză tactică anterioară a partidului manifestă Aurel Mureșanu și privind convocarea Conferinței Naționale de la Sibiu din 10 ianuarie 1905.

El se miră că cei pe care îi încadrează în „acțiunea dezertorilor PNR de la 1881” și împotriva cărui „curent păgubitor”, „Gazeta Transilvaniei” luptă de trei ani de zile, au rolul cel mai important „la înșcenarea”, „conferință electorală”, și totuși aceasta conferință să treacă de conferința a PNR”. Pentru că la ea participă mulți aderenți ai curentului activist, Aurel Mureșanu consideră că este

66. x.x.x., Câteva date din trecutul ziarului „Gazeta Transilvaniei” (1837-1925), în, Almanahul presei românești pe 1926, Cluj, p.184-186; Olimpiu Boitoș, Periodice ardeleni în răstimp de o sută de ani, Cluj, f.a., p.3-4.

67. Gazeta Transilvaniei, LXIV, 25 iulie/7 august 1901, nr.164, p.1.

68. Libertatea, I, 23 februarie/13 martie 1902, nr.47, p.1.

70. Ibidem, LXVI, 11/24 mai 1903, nr.101, p.1.

71. Ibidem, 4/17 iunie 1903, nr.121, p.1.

imposibil ca o asemenea conferință, cu astfel de membrii „să poată fi continuarea conferințelor noastre naționale din trecut”, catalogând-o ca o „tovărășie între unii membrii vechi ai Comitetului Național (dr. Vasile Lucaciu, Ghe. Pop de Băsești – n.n., cu „activiști” de la Orăștie și Arad „care de mult au apucat pe cărări care nu sunt ale Partidului Național”⁷². În paginile „Gazetei Transilvaniei” sunt prezentați cei care au refuzat mandatul de participare la Conferința de la Sibiu: Fracisc Hossu-Longin, Alexandru Hossu, dr. Alexandru Mocioni, dr. Elie Daianu, dr. Amos Frâncu, dr. E. Poruțiu⁷³, iar în privința desfășurării Conferinței concluzionează sec că „la adunarea de la Sibiu n-au luat parte decât aproape numai cei care ori au dezertat în anii din urmă din Partidul Național, părăsind organizația și programul lui, ori n-au făcut parte niciodată din partidul de la 1881”⁷⁴. Consecvența l-a făcut să refuze orice participare la această întrunire politică a românilor.

De cealaltă parte a baricadei erau ziarele de orientare activistă.

La 25 decembrie 1896 / 6 ianuarie 1897 apare la Arad numărul de probă, iar la 1/13 ianuarie 1897 primul număr al ziarului „Tribuna Poporului”. Ziarul va apărea zilnic până la 26 ianuarie / 10 februarie 1912 inițial sub acest nume, iar de la 25 decembrie 1903 / 7 ianuarie 1904 sub numele de „Tribuna”, și are ca editor și proprietar pe Aurel P. Barcian, iar ca redactor responsabil și apoi director pe Ion Russu-Șirianu.

Publicația este rezultatul dorinței grupării conduse de Vasile Lucaciu, Eugen Brote și Vasile Măgra de a crea un organ de presă, după înstăpânirea lui Ioan Rațiu asupra „Tribunei” și a „Institutului Tipografic” de la Sibiu.

Eugen Brote, mentorul de început al ziarului și al grupării care se va forma în jurul acesteia și în zona Aradului, era un adept al schimbării unei părți a programului PNR și dorea să aibă un ziar politic, dar pe care îl vede militând tot în cadrul mișcării naționale, dar de pe pozițiile noilor idei activiste pe care încearcă să le impună în mișcarea națională. Eugen Brote neagă însă orice intenție de a crea un nou partid „proguvernamental” cum îi acuză unii care să fie rupt de mișcarea națională, pentru că el ținea foarte mult la solidaritatea în luptă politică a tuturor românilor⁷⁵.

A fost ales Aradul, motivele fiind complexe: o populație românească majoritară în comitat (61%), vreo 8000 de români (15%) în Arad, combativi politic și cu o orientare activistă; un număr important de țărani apti să plătească censul obligatoriu pentru participarea la alegeri; existența Băncii „Victoria” din Arad, care era a doua bancă românească ca valoare după Banca „Albina” de la Sibiu, sentimentalismul lui Ioan Slavici care era din Țiriac, iar Vasile Măgra în slujba Episcopiei ortodoxe din Arad; fruntașii români din comitat s-au remarcat printr-o susținută luptă politică dusă mai ales în cadrul congregației comitatense și

72. Ibidem, LXVII, 24 decembrie 1904, nr. 285, p. 1.

73. Ibidem, 25 decembrie 1904, nr. 286, p. 1.

74. Ibidem, LXVIII, 9/22 ianuarie 1905, nr. 5, p. 1.

75. Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, op. cit., p. 744; George Baiculescu, Georgeta Răduică, Neonila Onofrei, op. cit., p. 664.

76. L. Boia, op. cit., p. 971.

printr-o activitate culturală laborioasă; o tradiție publicistică care însemna existența unor profesioniști ai scrisului⁷⁷.

În jurul ziarului s-au strâns o seamă de personalități care vor face ca ziarul și implicit mișcarea să capete notorietate și să se impună. Dacă Ioan Slavici va fi mai puțin prezent, Eugen Brote va canaliza cel puțin la început direcția ziarului. El trimite scrisori în care sunt cuprinse idei politice, dar de multe ori și admonestări pentru încetineala cu care se realizează programul propus de el⁷⁸. Eugen Brote a ținut să-și expună punctul de vedere în mai multe ocazii, prima dată între 24 ianuarie / 5 februarie – 4/16 februarie 1897 când publică o suită de șapte articole în care argumentează cu motive viabile necesitatea trecerii la activismul politic⁷⁹. Apoi într-un articol publicat în „Tribuna Poporului” și intitulat „Puncte noua de orientare”, Eugen Brote pleacă de la necesitatea constituirii unei organizații politice serioase, bază pentru reușita unei politici active, autorul fiind conștient că posibilitățile românilor nu sunt așa uriașe pentru a putea reuși neorganizați. Consideră că este necesară în același timp părăsirea pasivității, pentru că această politică a dus la izolarea frunțașilor de popor și pentru că, trăiește cu speranța că parlamentul va reprezenta pentru români o veritabilă școală politică⁸⁰. Și ca un corolar al concepției sale politice sunt ideile cuprinse în articolul „Revizuirea programului național de la 1881”, în care încearcă o discuție a acestui program, legat fiind acest eveniment și de scrisoarea dr. Ioan Mișu publicată în „Libertatea”⁸¹. Eugen Brote arată că în nici unul din cele 9 puncte ale programului de la 1881 rezistența pasivă nu este prezentată explicit, totuși ea este cea care dă notă caracteristică întregii politici întemeiată pe acest program. „Rezistența pasivă nu era un atribut organic al programului, precizat în punctele 1 și 9”. Plecând de la această remarcă, autorul propune o nouă realiniere a programului partidului la ideile activiste, și soluționarea o vede prin înlocuirea celor două puncte mai sus citate din program⁸².

Alături de Eugen Brote și Ioan Slavici mai activează Vasile Mangra, dr. Vasile Lucaciu (până la 1900), Vasile Goldiș, dr. Aurel Lazăr, etc.

Conducătorul ziarului era Ioan Rusu-Șirianu care a reprezentat în cadrul personalităților grupului aripa cea mai radicală. El a reușit să impună un stil ziarului său, fiind el însuși un talentat gazetar și om politic. Datorită muncii depuse atât în cadrul ziarului cât și în activitatea culturală pe care a desfășurat-o în întreg comitatul, el a fost o personalitate puternică a vieții politice românești, reușind să insuflă și ziarului forță și vitalitate și să-l impună ca cel mai puternic ziar politic românesc al perioadei.

Ziarul a militat consecvent pentru propagarea activismului în masa frunțașilor și a poporului român, a discutat avantajele pe care acestea le-ar

77. Vezi: O. Boitaș, op.cit, p.7.

78. L. Boia, Aspecte ale emigrației politice din Transilvania în vechea Românie la sfârșitul sec.al XIX-lea și începutul sec.al XX-lea, în, Analele Universității București, seria Științe social-istorice, an XIX, 1970, nr.1, p.92.

79. Idem, Contribuții privind criza PNR, p.975-976.

80. Tribuna Poporului, V, 20 octombrie/2 noiembrie 1901, nr.195.

81. Libertatea, II, 23 februarie/19 martie 1902, nr.46.

82. Tribuna Poporului, VI, 9/22 martie 1902, nr. 46.

prezenta. În paginile sale se aduc critici aspre la adresa pasivismului și a bazelor pe care el se fundamentează.

Astfel se arată că la început românii aveau motive a nu crede în trăinicia dualismului și sperau că rezistența pasivă va accelera căderea noului sistem. Dar pasivitatea a fost pornită fără să se prevadă unde se va ajunge cu ea. „Pentru că dualismul nu a căzut, alegerile murdare au continuat și așteptarea în neactivitate pentru că ungurilor să le vie mintea la cap este foarte primejdioasă pentru că în primul rând molipsește poporul. Iar asta fără a mai face nimic pe terenul luptei politice și apoi ar da apă la moară șovinismul care ar putea scrie că românii nu vor să ajute la propășirea patriei”⁸³. Aceasta „ar crea o situație de liniște pe care un cap încoronat ar interpreta-o ca un semn că naționalitățile sunt mulțumite, oricât presa ar scrie contrariul”⁸⁴. Arădenii au căutat să arate avantajele aduse de existența unor deputați în Dietă, „care ar putea să facă pe unguri să înțeleagă că unele din greșelile lor dăunează patriei și să-i lumineze asupra multor chestiuni”. Pentru că speră că „în câțiva ani acești deputați s-ar impune în fața tuturor partidelor politice și s-ar ajunge ca în câțiva ani spiritele să fie cel puțin clarificate și molcomite”⁸⁵. Și apoi pentru că păstrând pasivitatea românii nici nu s-au impus în fața adversarilor și nici greutăți nu le-am făcut. Și cu părere de rău arată „Tribuna Poporului”, „am înlesnit atâtor nulități maghiare posibilitatea să ajungă a ne face legi”. Și iau de exemplu pe sași care deși, spune ziarul, nu sunt în toată Transilvania mai mult decât românii din Comitatul Arad, ei prin politica activistă au reușit să-și aleagă 15 deputați în Dietă și care au desfășurat aici o luptă hotărâtă pentru susținerea drepturilor neamului lor⁸⁶. În Ungaria la o populație de 20 milioane, datorită sistemul electoral foarte puțini cetățeni aveau drept de vot.

Românii la o populație de trei milioane nu aveau decât 105000 alegători⁸⁷, dar care puteau fi capabili să trimită în parlament un număr de deputați români, mai ales că, și aici este unul din marile atuuri ale activiștilor, poporul, marea masă a alegătorilor, niciodată nu a încetat de a fi activist, luând parte la toate alegerile. Pasivitatea a fost respectată numai de fruntașii de la oraș. Cei de la sate, chiar pe vremea Conferințelor Naționale votau la Sibiu pasivitatea de dragul solidarității, dar sosind acasă luau parte la alegeri⁸⁸. Poporul participând la alegeri și fiindcă nu avea candidați ai PNR pe care să-și aleagă, trăia cu speranța că alergând tot români, dar ce făceau parte din partidele maghiare, aceștia îi vor apăra în Dietă de toate silniciile la care erau supuși.

Ori tocmai acest lucru, arădenii și ziarul lor nu vor să-l accepte, neconsiderând pe acești „mameluci parlamentari” ca reprezentanți ai poporului român.

Prin maghiarizarea numelor acestor deputați, „Tribuna Poporului” caută să-și arate disprețul față de niște oameni despre care afirmă că „până când ei

83. Ibidem, 5/18 ianuarie 1902, nr. 3.

84. Ibidem, IV, 6/19 aprilie 1900, nr. 66.

85. Ibidem, V, 25 ianuarie/7 februarie 1901, nr. 16.

86. Ibidem, 30 mai/12 iunie 1901, nr. 99.

87. Ibidem, 5/18 aprilie 1901, nr. 63.

88. Ibidem, VII, 2/15 martie 1903, nr. 41.

nu reprezintă cu cinste și demnitate interesele politice, culturale și economice ale poporului român așa după cum interesele lui naționale pretind, până atunci pentru noi ei rămân niște instrumente în mâna guvernului maghiar, niște renegați odioși⁸⁹. Și ca un rezumat al motivelor de activitate parlamentară Ioan Rusu-Șirianu afirmă că „dacă nu vrem să înlesnim poziția guvernului și a caracudelor sale, dacă nu vrem să lăsăm poporul pradă străinilor, trebuie toți să rupem cu pasivitatea, și încă din vreme să ne preparăm de luptă”⁹⁰.

Considerând necesară adoptarea unei noi conduite politice, grupul arădean, nu a considerat niciodată că este în afara partidului și peste tot și în toate ocaziile au căutat să arate necesitatea unei solidarități politice a românilor.

În spiritul acestei solidarități, arădenii prin glasul „Tribunei Poporului”, s-au ridicat întotdeauna împotriva celor ce s-au lepădat de programul mișcării naționale și de hotărârile Conferințelor Naționale în situații când au apreciat că nu este momentul pentru o asemenea tentativă, sau când aceste încercări erau făcute în favorul maghiarilor⁹¹; în spiritul acestei solidarități au acceptat hotărârile adoptate de către frunțașii români la întrunirile de la Timișoara din iulie 1901⁹² și Cluj din 5 septembrie 1901⁹³ care au făcut apel la încetarea polemicilor și la abținerea de a participa la alegerile parlamentare din septembrie/octombrie 1901.

Pentru că lupta parlamentară era exclusă prin acceptarea pasivismului, iar Sibiul începe să-și piardă aureola de centru politic al românilor, iar „Partid Național avem doar cu numele”⁹⁴, arădenii considerau că trebuie folosite toate mijloacele legale pentru a revitaliza lupta politică a românilor transilvăneni. Și pentru că o Conferință Națională ce să decreteze atitudinea viitoare a românilor nu se putea ține, parte datorită autorităților, parte animozității care domnea în partid, „Tribuna Poporului” propune organizarea românilor din comitate în cluburi comitatense, pentru că întrunirea acestora guvernul nu o putea opri și astfel românii își pot spune cuvântul în orice afacere politică⁹⁵. Ei vor participa de altfel la alegerile comitatense din 1901 și 1904⁹⁶. Iar atunci când s-au crezut puternici pentru a susține și practic o încercare politică de proporția unor alegeri, au decretat trecerea oficială la activism. În 7 mai 1903 în Clubul comitatens român al Comitatului Arad s-a hotărât acest pas⁹⁷, „pentru că nu se știe ziua când Dieta va fi dizolvată”⁹⁸. Arădenii au susținut necesitatea participării la alegeri și din motive de organizare, pentru că românilor le este permisă întrunirea în cercuri electorale pentru a pune candidați la alegeri și aici puteau fi discutate și alte aspecte ale mișcării. Arădenii sperau că din aceste cercuri electorale ca și din comitate se putea naște o conducere mai viguroasă a partidului⁹⁹, iar prin

89. Ibidem, V, 22 februarie/17 martie 1901, nr. 36.

90. Ibidem, VII, 2/15 martie 1903, nr. 41.

91. Ibidem, V, 18 noiembrie/1 decembrie 1900, nr. 215.

92. Ibidem, V, 28 august/10 septembrie 1901, nr. 159.

93. Ibidem, XVIII, 5/18 septembrie 1901, nr. 164, p. 1; 13/26 septembrie 1901, nr. 169.

94. Tribuna Poporului, VI, 14/27 aprilie 1902, nr. 71.

95. Ibidem, IV, 18/31 octombrie 1900, nr. 194.

96. Ibidem, VIII, 6/19 noiembrie 1904, nr. 210.

97. L. Boia, op. cit., p. 981.

98. Tribuna poporului, VII, 2/15 martie 1903, nr. 41.

99. Ibidem, VIII, 1/14 ianuarie 1904, nr. 1.

proclamarea candidaturii unor aderenți ai PNR-ului, poporul se obligă să lupte și să voteze „pentru izbânda naționalismului”¹⁰⁰.

Este de la sine înțeles că activiștii nu s-au grupat cu toții în jurul „Tribunei Poporului”. În mișcarea națională de după 1900 irumpe o generație tânără de oameni politici mulți dintre ei neparticipanți la evenimentele ce au dus la criza din sânul PNR-ului. Majoritatea acestora activau în județul Hunedoara, erau avocați, deci cunoșteau valoarea elocinței verbale, dornici să ducă o luptă activă, pentru că erau convinși că „abstinența unui popor tânăr, în dezvoltare și fără școală politică, este în esență egală cu renunțarea la rezistență”¹⁰¹. Acest grup avea nevoie de un ziar în jurul căruia să se grupeze, ziar care să poarte în popor ideile lor de luptă. Au ales Orăștia pentru că acest oraș avea destui români și mai ales era așezat în mijlocul unei regiuni pronunțat românești. Aici se găsea și o puternică bancă românească, „Ardeleana”, a treia în ierarhia băncilor românești ardelenene având ca director pe dr. Ioan Mihu, iar din 1902 pe dr. Aurel Vlad¹⁰².

La 1 ianuarie 1902 apare primul număr al ziarului „Libertatea”, publicație care a avut de la început un caracter politic militant preconizat de cei 36 întemeietori, în frunte cu dr. Aurel Vlad, dr. Alex. Vaida-Voievod, dr. V. Bontescu, părintele Ioan Moța. Redactor va fi numit părintele Ioan Moța ce venise format ca gazetar în redacțiile „Tribunei” și „Foaiei Poporului” de la Sibiu¹⁰³. În primul număr apare și articolul program semnat de către 24 de oameni din „tânără generație”¹⁰⁴. Ca orice articol program și acesta se distinge prin multitudinea de programe pe care semnatarii lor se angajează să le ducă la îndeplinire. Încă din acest prim articol ei caută să alunge orice dubiu asupra poziției pe care o vor ocupa, arătând că „stăm pe bază comună a singurului program național și pe baza hotărârilor conferințelor naționale, atâta vreme cât acestea nu se vor modifica”. O precizare necesară, pentru că mulți ridicau semne de întrebare față de intențiile lor activiste afișate. Lucizi, ei recunosc că „înăsprirea situației noastre politice este de a se atribui nu numai cauzelor externe ci poate în măsură mare, unor cauze interne provenite din greșeli de tactică”, și în fața inactivității evidente declarau că, „vom cere înțeles căutarea modalităților cu ajutorul cărora să vedem din nou pus în funcționare PNR-ul”.

În lupta pe care o vor desfășura, cei din jurul „Libertății” sperau în participarea masivă a poporului, a cărui virtuți fuseseră probate la precedentele alegeri parlamentare. Erau conștienți că această participare nu se poate face într-un mod primitiv, și că poporul trebuie să fie educat politic pentru că aportul său să fie concludent; schițau în „articolul program” modalitățile muncii pe care o vor duce în popor. Vor cere românilor să desfășoare o activitate vie, în primul rând „față de afacerile sale din comună, învățându-l care sunt drepturile și datoritiile lui de cetățean și contribuabil, ca să se știe folosi de ele”, și să desfășoare o neobosită activitate „față de afacerile comitatului, străduind să se

100. Ibidem, v, 30 mai / 12 iunie 1901, nr. 99.

101. Libertatea, I, 11/24 mai 1902, nr. 22.

102. N.N. Petra, Băncile românești din Ardeal și Banat, Sibiu, 1936, p.60.

103. Sebastian Bornemisa, op.cit., p.6.

104. Unirea, XII, 4 ianuarie 1902, nr.1.

organizeze cluburi comitatense și cluburi cercuale, capabile de o activitate nouă".

Ca o formă supremă a luptei politice a românilor și ca un îndemn la activism, grupul de la Orăștie declară în „articolul program” că vor lupta pentru ca poporul să fie conștient de dreptul său de a participa la alegerile parlamentare.

Mai reafirmau cu tărie hotărârea lor de a „stăruî în foaie ca și în sfaturile conducătorilor politici pentru schimbarea tacticii de pasivitate față de parlament, în activitate”, dar mănăți de principiul solidarității românilor ca singura posibilitate de afirmare și reușită, ei declarau că, „...ne vom supune hotărârilor aduse de majoritatea din partid”; afirmau de asemenea și un cod de conduită politică când arătau că „discuții și atacuri personale și confesionale sunt excluse”. În „articolul program” mai sunt referiri la intențiile de natură culturală și economică a aderenților.

În întregirea acestui program „Libertatea” va publica o scrisoare a omului politic dr. Ioan Mihu, retras la Vinerea într-o singurătate dojenitoare și adresată „unui fondator al foii „Libertatea”¹⁰⁵. Încă de la început, scrisoarea șochează prin modul tranșant de a pune în discuție chestiunile, considerând părerile exprimate ca fiind capabile de a scoate mișcarea politică românească din impas. El caută să explice tinerilor că dacă vor să înceapă o acțiune politică cu sorți de izbândă, primul lucru care se impune este „o revizuire, respectiv o modificare a programului din 1881, conform împrejurărilor de azi”.

Conștient de situația politică existentă în țară, dr. Ioan Mihu vedea imposibilitatea realizării unor postulate cuprinse în programul de la 1881: „să încetăm a stăruî pentru lucruri imposibile și să ne facem seama cu experiența unei politici mai realiste”, și în acest spirit propune renunțarea la punctele 1 și 9 din programul de la 1881, pentru că le consideră „dorințe ideale, a căror realizare trece peste puterile de care noi dispunem”.

În același timp dr. Ioan Mihu consideră că „a mai crede și azi, după toate cele petrecute la intervenirea coroanei, a Triplei Alianțe sau mai știu a căror factori europeni în favorul postulatelor noastre de drept public, a conta în această privință la ajutorul străin de noi, este după a mea părere mai mult decât o naivitate politică”. Schimbând programul, dr. Ioan Mihu întrevide avantaje posibile pentru români: situația partidului și posibilitatea unei lupte serioase și bărbătești se va ameliora; românii vor lua o armă puternică din mâna celor care au avut interesul a-i prezenta monarhului, datorită inactivității lor parlamentare, ca dușmani ai patriei.

În continuarea scrisorii, dr. Ioan Mihu se ocupă și de postulatele sociale, politice, agrare și economice care ar fi necesare la o eventuală întregire a programului din 1881. Consideră că acestea se pot realiza numai prin hărnicia și însuflețirea românilor, cu excepția celor politice care depind uneori de anumiți factori străini „cărora avem a ne impune”. Iar ca încheiere, dr. Ioan Mihu afirmă că, „picați odată de acord asupra programei partidului, acțiuni de organizare ale

---

105. Libertatea, I, 23 februarie/8 martie 1902, nr. 11.

partidului și de tactică cum sunt pasivitatea și activitatea nu vor mai întâmpina greutăți neînvincibile".

Prin propunerile făcute dr. Ioan Mihu nu poate fi acuzat că ar fi trădat aspirațiile naționale românești ci că este mai realist decât mulți alți oameni ai generației sale, un alt articol al său intitulat, „Chestiunea carului înglobat”, arătându-ni-l preocupat profund de viitorul mișcării.

El susține aici necesitatea reorganizării PNR-ului pe baze noi conforme împrejurărilor, dar este conștient că această nouă reorganizare ar putea duce la divizarea partidului. De aceea crede că măsurile trebuiesc luate în comun, „pentru a porni odată în o direcție oarecare, carul înglobat al PNR – vorba d-lui P.P.Cosma”¹⁰⁶.

Scrisoarea a stârnit discuții aprinse în presa românească¹⁰⁷, dar ea a avut cea mai mare înrăurire asupra celor cărora le-a fost trimisă, adică grupului de la Orăștie, devenind un adevărat program politic al acestora¹⁰⁸. Evenimentele care au urmat după această scrisoare nu au făcut decât să accelereze drumul spre ținta finală a activiștilor-obținerea hotărârii de a putea participa la lupta electorală și parlamentară.

„Libertatea” va fi organul de presă cu care dr. Aurel Vlad, 27 de ani, avocat în Orăștie, directorul Băncii Ardeleana, „îl folosește ca principal mijloc de propagandă pentru a-și face cunoscut programul și opțiunile politice, în momentul în care candidează, în calitate de candidat național, la Dobra, pentru un mandat de deputat în Parlament, la alegerile de la 20 mai/6 iunie 1903¹⁰⁹. Victoria sa aici este o victorie a aripii activiste și reprezintă un început care va fi invocat în perspectiva alegerilor din 1905.

Primul ziar politic care se formează la începutul secolului al XX-lea se intitulează, „Activitatea”, și a apărut la Orăștie între 5 ianuarie 1901-5 ianuarie 1905, fiind o întreprindere, am spune personală a dr. Aurel Munteanu, avocat, în calitate de redactor șef și editor¹¹⁰. Ziarul și editorul său pot fi considerați, prin program, ca și prin activitatea desfășurată, în sânul aripii activiste.

Încă în articolul program intitulat, „Către cetitori”!, va surprinde prin afirmarea ideii că „nu putem considera punctul 1 din program național-referitor la autonomie, ca îndestulător”¹¹¹. Dr. Aurel Muntean va folosi ziarul său pentru a-și duce campaniile electorale, el fiind primul român care în numele partidei naționale va încerca să reintre în lupta națională pentru alegerile parlamentare, făcând acest gest în 1901¹¹²; încercând din nou în 1903, ca unul din contracandidații dr. Aurel Vlad la Dobra. Ca și prima dată în 1901, când a candidat, deși conducătorii PNR hotărâseră să se respecte neparticiparea, și în

106. Ibidem, I, 5/19 aprilie 1902, nr. 17.

107. Vezi Tribuna Poporului, VI, 2/15 martie 1902, nr. 41; Telegrafatul Român, LXIX, 26 februarie/11 martie 1902, nr. 23; Tribuna, XIX, 2/15 martie 1902, nr. 40; Gazeta Transilvaniei, LXV, 28 februarie/13 martie 1902, nr. 47.

108. Vezi articolul „La adevărat ce vrem”, din Libertatea, II, 15/28 februarie 1903, nr. 7.

109. Vezi de ex. articolul „Alea jacta est”, din Libertatea, II, 17/30 mai 1903, nr. 20.

110. Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, op.cit., p. 2.

111. Activitatea, I, 5 ianuarie 1901, nr. 1.

112. Ibidem, 19 septembrie 1901, nr. 37.

1903 greșește, susținând acum că „eu și dacă voi fi ales, voi fi afară de partidă”¹¹³.

Într-o situație mai delicată în cadrul luptei politice din Transilvania erau cele două publicații care aparțineau Mitropoliilor ortodoxă și greco-catolică. Acestea erau: „Unirea”, subintitulată, „Foaie bisericeasco-politică”, aparținând Mitropoliei greco-catolice de la Blaj, apărută la 3 ianuarie 1891 în locul „Foi bisericești și școlare”, și având o mai pronunțată notă politică decât celelalte foi bisericești¹¹⁴; avea ca editor și redactor responsabil pe Aurel C. Domșa; „Telegraful Român”, creația mitropolitului Andrei Șaguna, organul oficial al Mitropoliei ortodoxe de la Sibiu, prima foaie politico-bisericească românească din Ardeal, dar cu un caracter multilateral¹¹⁵, și care apare neîntrerupt de la 3 ianuarie 1853¹¹⁶, până astăzi.

Am spune că erau într-o situație mai delicată pentru că aparțineau unor instituții care aveau legături cu statul, și nu-și puteau permite libertăți de expresie care să angajeze apoi conducerea bisericilor.

Ele nu au participat pregnant la lupta de opinii, doar în momentele mai importante și -au spus cuvântul, fără a încerca însă să se angajeze prin aceasta. Prin natura situației lor aceste ziare nu se puteau considera ca adepți ale pasivismului, privit prin prisma atribuțiile organismelor care le patronau. Biserica nu putea nega total organizarea statală, fiind necesară o politică mai moderată, având în vedere numai faptul că preoții primeau de la stat congrua¹¹⁷. Și apoi aveau exemplul înaintașilor, Andrei Șaguna militând consecvent pentru activism.

Dintre cele două, „Telegraful Român” avea o atitudine activistă mai pronunțată și o cuprindere în teritoriu mai mare; atât datorită vechimii, cât și prezentării grafice și poate conținutului mai puțin bisericesc decât al „Unirii”. Apoi la „Telegraful român” cu începere de la 4 ianuarie 1901 la 23 august 1903 și apoi la 28 februarie 1904, redactor este Teodor V. Păcățian, care odată cu venirea sa a revitalizat publicația. Spre deosebire de „Unirea” care-și declară apartenența la activism, fără a propune însă neapărat soluții, în „Telegraful Român” sunt articole, multe din ele datorate lui Teodor V. Păcățian care prezintă diferite variante posibile de organizare a PNR-ului. Ei se pun de la început sub scutul legalismului de partid, arătând că activitatea politică pe care ziarul o dorește inaugurată printre români „va trebui decretată de un for competent, fie conferința națională, fie întrunire și consultare intimă de fruntași acreditați, dar decretată în numele întregului popor român și obligatorie pentru întregul partid”¹¹⁸. În același timp, ziarul militează pentru o revizuire temeinică atât a programului cât și a tacticii¹¹⁹, arătând că pasivismul a fost o greșală, pentru că nu s-a ținut cont de faptul că poporul este lipsit de școală politică și de

113. Ibidem, III, 4 iunie 1903, nr. 21.

114. Onisifor Ghibu, op. cit., p. 109.

115. Ibidem, p. 16-22.

116. Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, op. cit., p. 62.

117. Unirea, XI, 20 aprilie 1901, nr. 16.

118. Telegraful Român, LVIII, 5/18 ianuarie 1901, nr. 1.

119. Ibidem, 13/26 februarie 1901 nr. 16.

organizare, și pentru că în momentul decretării sale s-a considerat că starea precară de atunci „nu mai poate dura mult”¹²⁰. Cei de la „Telegraful Român” sunt conștienți că organizarea partidului este prima etapă într-un șir de acțiuni ce vizează victoria mișcării naționale, și această organizare este văzută în baza legii electorale care permite alegerea în fiecare cerc electoral locuit de români a unui comitet electoral cercual; președinții acestora formau comitetul electoral comitatens, iar președinții acestora formau comitetul central electoral al PNR, comitet care ar avea menirea să hotărască dacă este necesară schimbarea tacticii partidului¹²¹.

Să spunem în încheiere, că de pe aceste poziții publicistica politică românească a tratat și problema convocării și desfășurării Conferinței partidului din 10 ianuarie 1905 de la Sibiu, decretarea activismului și participarea la alegerile parlamentare din perioada 26 ianuarie-4 februarie 1905 în urma cărora românii au reușit să impună trimiterea în Parlamentul de la Budapesta a 8 deputați naționaliști¹²².

---

120. Ibidem, 15/28 februarie 1901, nr. 17.

121. Ibidem, LXIX, 26 ianuarie/ 8 februarie 1902, nr. 11.

122. Libertatea, IV, 15/28 ianuarie 1905, nr. 5; 22 ianuarie/4 februarie 1905, nr. 6.

**LE DILEMME „PASIVISM-ACTIVISM" DANS LE MOUVEMENT NATIONAL DE
TRANSYLVANIE AU COMMENCEMENT DU XX-ÈME SIÈCLE,
REFLÉTÉE DANS LA PRESSE ROUMAINE**

Résumé

Au commencement du XX-ème siècle s'est rouverte la vieille dilemme en ce qui concerne la tactique du Parti National Roumain: passivisme ou activisme. Après l'expérience pas réussite du Memorandum, les représentants du P.N.R. ont encliné vers la tactique de l'activisme politique.

Dans la réalisation de la nouvelle tactique, un rôle important a été joué par le groupe de Orăştie, dirigé par dr.Aurel Vlad.

Le journal „Libertatea" de Orăştie, qui a apparu à 1 janvier 1902, a manifesté du commencement un caractère politique militant. La Conférence P.N.R. de 10 janvier 1905, de Sibiu, décrète activism. Par la participation aux élections parlementaires de 1905, ont été envoyés dans le parlement de Budapest, 8 députés du Parti National Roumain.